

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Anden Afdeling)

28. februar 2013 *

»Sammenslutning af revisorer — regler om ordning for obligatorisk uddannelse for revisorer — artikel 101 TEUF — sammenslutning af virksomheder — begrænsning af konkurrencen — begrundelser — artikel 106, stk. 2, TEUF«

I sag C-1/12,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Tribunal da Relação de Lisboa (Portugal) ved afgørelse af 15. november 2011, indgået til Domstolen den 3. januar 2012, i sagen:

Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas

mod

Autoridade da Concorrência,

procesdeltager:

Ministério Público,

har

DOMSTOLEN (Anden Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, R. Silva de Lapuerta, og dommerne G. Arestis, J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev (refererende dommer) og J.L. da Cruz Vilaça,

generaladvokat: P. Mengozzi

justitssekretær: ekspeditionssekretær M. Ferreira,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 13. december 2012,

efter at der er afgivet indlæg af:

- Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas ved advogados D. Abecassis, L. Vilhena de Freitas og R. Leandro Vasconcelos
- Ministério Público ved procuradora-geral adjunta F. de Jesus Marques de Oliveira

* Processprog: portugisisk.

- den portugisiske regering ved L. Inez Fernandes, som befuldmægtiget, bistået af advogada M. Caldeira
- den italienske regering ved G. Palmieri som befuldmægtiget, bistået af avvocato dello Stato F. Varrone
- den nederlandske regering ved C. Wissels, som befuldmægtiget
- den polske regering ved B. Majczyna og M. Szpunar, som befuldmægtigede
- Europa-Kommissionen ved N. Khan, L. Parpala og P. Guerra e Andrade, som befuldmægtigede,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 56 TEUF, 101 TEUF, 102 TEUF og 106 TEUF.
- 2 Anmodningen er blevet fremsat i forbindelse med en tvist mellem Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas (sammenslutningen af revisorer, herefter »OTOC«) og Autoridade da Concorrência (konkurrencemyndigheden, herefter »AdC«) vedrørende bl.a. foreneligheden af reglementet om opnåelse af uddannelsespoint (Regulamento da Formação de Créditos, *Diário da República*, 2. serie, nr. 133, af 12.7.2007, herefter »det omtvistede reglement«) med artikel 101 TEUF. Reglementet blev vedtaget den 18. maj 2007 af kammeret for revisorer, som er blevet efterfulgt af OTOC.

Retsforskrifter

Vedtægterne for OTOC

- 3 Artikel 1 i vedtægterne for sammenslutningen af revisorer (herefter »OTOC's vedtægter«), som er anført i bilag I til lovdekret nr. 310/2009 af 26. oktober 2009, har følgende ordlyd:

»[OTOC] er en offentligretlig juridisk person i form af en forening med obligatorisk tilslutning, som repræsenterer de autoriserede revisorers erhvervsmæssige interesser og overvåger alle forhold vedrørende udøvelsen af deres funktioner.«

- 4 Vedtægternes artikel 3, stk. 1, bestemmer:

»1. Sammenslutningens opgaver er som følger:

- a) at tildele den faglige titel som revisor og udstede det dertil hørende faglige identifikationskort
- b) at beskytte erhvervets værdighed og omdømme, tilse at de etiske og fagets principper overholdes, samt beskytte sammenslutningens medlemmers interesser, rettigheder og enekompetencer
- c) at fremme medlemmernes faglige udvikling og uddannelse samt bidrage til dette ved bl.a. at arrangere faglige uddannelsesforanstaltninger og -programmer, kurser og konferencer

[...]

- n) at udøve disciplinær myndighed over for revisorerne
- o) at fastsætte etiske og fagetiske principper og regler for faget

[...]

- r) at gennemføre, arrangere og udføre kontrolsystemer vedrørende kvaliteten af de tjenesteydelser, der leveres af revisorerne
- s) at udvikle, arrangere og gennemføre ordninger om obligatorisk uddannelse for medlemmerne

[...]«

5 Vedtægternes artikel 6 bestemmer:

»1. Revisorerne varetager følgende funktioner:

- a) at planlægge, organisere og koordinere regnskabsaflæggelsen for enheder, der fører eller skal føre et behørigt organiseret regnskab i henhold til de officielt gældende regnskabskontoplaner eller, efter omstændighederne, ordningen for regnskabsstandarder, under overholdelse af de retlige bestemmelser, de gældende regnskabsprincipper og vejledningerne fra de kompetente organer vedrørende regnskabsstandarder
- b) at tage ansvar for den tekniske lovmæssighed inden for regnskabs- og skatteområderne for de enheder, der er omhandlet i det foregående litra
- c) sammen med den retlige repræsentant for de i litra a), omhandlede enheder at underskrive årsregnskaberne og skatteangivelserne, bevidne deres korrekthed på de vilkår og betingelser, som sammenslutningen har fastsat, uden at dette berører den kompetence og de ansvarsområder, som handels- og skattelovgivning har tildelt de pågældende organer
- d) at påtage sig ansvaret for den kontrol med indberetninger vedrørende socialforsikring og skat, som er forbundet med administration af lønninger, på grundlag af de elementer, der leveres af de skattepligtige personer, som revisorerne er ansvarlige for regnskabsaflæggelsen for.

2. Det påhviler endvidere revisorerne at:

- a) levere konsulentytelser inden for områderne regnskabsføring, beskatning og socialsikring
- b) repræsentere de skattepligtige personer, for hvem de er ansvarlige for regnskabsaflæggelsen, på det administrative trin i skatteprocessen i forbindelse med spørgsmål, der henhører under deres konkrete kompetencer
- c) udfylde enhver anden funktion, der er fastsat ved lov, og som er knyttet til udøvelsen af deres funktioner, særlig som eksperter udpeget af retterne eller af andre offentlige eller private institutioner.

[...]«

6 I henhold til OTOC's vedtægters artikel 57, stk. 1, litra a), skal revisorerne overholde alle OTOC's reglementer og udføre alle OTOC's beslutninger.

- 7 I henhold til vedtægternes artikel 59, stk. 2, udgøres en disciplinær overtrædelse af en »revisors tilsidesættelse ved handling eller undladelse, selv i tilfælde af uagtsomhed, af en af de almindelige eller særlige pligter, der er foreskrevet i [...] vedtægterne [...] eller ved andre bestemmelser eller beslutninger, som sammenslutningen har vedtaget«.
- 8 For sådanne overtrædelser kan der i henhold til OTOC's vedtægters artikel 63 og 64 pålægges følgende disciplinære sanktioner, nemlig advarsel, bøde og suspendering i indtil tre år og slettelse.

Kvalitetskontrolreglementet

- 9 Den 30. marts 2004 vedtog kammeret for revisorer kvalitetskontrolreglementet (Regulamento do Controlo de Qualidade, Diário da República, 2. serie, nr. 175, af 27.7.2004). Dette reglements artikel 4 bestemmer:

»1. Bedømmelsen af den tværgående kontrol omfatter prøvelse af følgende elementer:

[...]

- e) opnåelse i løbet af de seneste to år af en årligt gennemsnit på 35 uddannelsespoint tildelt af [OTOC] eller godkendt af [sammenslutningen]

[...]«

Det omtvistede reglement

- 10 Det omtvistede reglements artikel 3 foreskriver:

»Typer af uddannelse, som udbydes af [OTOC]

1. [OTOC] fremmer følgende typer af uddannelse:

- a) institutionel uddannelse
b) faglig uddannelse.

2. Den institutionelle uddannelse består af foranstaltninger af en maksimal varighed på 16 timer, der gennemføres af [OTOC] for sammenslutningens medlemmer, og hvis formål bl.a. er at fremme bevidstheden blandt medlemmerne om lovgivningsmæssige initiativer og ændringer, samt om spørgsmål af etisk og fagetisk karakter.

3. Den faglige uddannelse består af studie- og videreuddannelseskurser af en mindste varighed på mere end 16 timer om faglige temaer.«

- 11 I henhold til reglementets artikel 5, stk. 1, kan OTOC udbyde alle typer uddannelse, som er relevante for udøvelsen af det omhandlede erhverv. I henhold til denne bestemmelses stk. 2 er det kun OTOC, der må udbyde den institutionelle uddannelse.
- 12 Det fremgår af reglementets artikel 6 og 7, at videregående uddannelsesinstitutioner og organisationer, der er bemyndigede ved lov til at udbyde uddannelser, samt OTOC's medlemsorganisationer må udbyde kurser til faglig uddannelse af revisorer.

- 13 For at få tilladelse fra OTOC til at udbyde kurser, der giver ret til uddannelsespoint, skal uddannelsesorganisationerne i henhold til det omtvistede reglements artikel 8, stk. 1, opfylde følgende betingelser:
- »(a) bevist evne til at udbyde uddannelser
 - (b) besiddelse af de nødvendige midler (økonomisk, materielt og personalemæssigt) for at kunne udbyde kvalitetsuddannelser
 - (c) bevist egnethed for medlemmerne af den omhandlede organisations ledelsesorganer og for de personer, der er ansvarlige for at arrangere uddannelsen
 - (d) bidrag fra universitetslærere og/eller personer med anerkendte kompetencer inden for faget og/eller sagkyndige med anerkendte kompetencer inden for områder, der er knyttet til udøvelsen af faget.«
- 14 I henhold til reglementets artikel 9 træffes beslutningen om anerkendelse eller afvisning vedrørende optagelse af uddannelsesorganisationer, der ønsker at gennemføre uddannelsesforanstaltninger, der giver ret til uddannelsespoint, af OTOC's ledelse inden for en frist på tre måneder at regne fra indgivelsen af ansøgningen.
- 15 Reglementets artikel 10-12 regulerer godkendelsesproceduren for uddannelsesforanstaltninger, der giver ret til uddannelsespoint, og som udbydes af andre organisationer end OTOC. Beslutningen om at godkende eller afvise en uddannelsesforanstaltning træffes af OTOC.
- 16 I henhold til reglementets artikel 15, stk. 1, giver en revisors deltagelse i en institutionel eller faglig uddannelsesforanstaltning ret til 1,5 uddannelsespoint pr. times uddannelse, for så vidt som uddannelsesforanstaltningen udbydes af OTOC eller er blevet godkendt af denne sammenslutning. I henhold til artikel 15, stk. 2, er enhver revisor forpligtet til at opnå 12 uddannelsespoint for institutionel uddannelse pr. år.
- 17 Det omtvistede reglements artikel 16 foreskriver, at de i reglementets artikel 8 omhandlede uddannelsesorganisationer skal betale en afgift til OTOC både ved ansøgningen om optagelse som uddannelsesorganisation og ved ansøgningen om godkendelse af hver af de uddannelsesforanstaltninger, som organisationen påtænker at gennemføre. I henhold til reglementets artikel 17 svarer beløbet for denne afgift til OTOC's samlede udgifter ved disse procedurer, uden at beløbet i øvrigt er fastsat i det omtvistede reglement.

Twisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

- 18 AdC modtog i 2006 og 2009 to klager over den ordning for obligatorisk uddannelse for revisorer, som OTOC havde indført.
- 19 I løbet af dette tidsrum havde adskillige uddannelsesorganisationer anmodet om optagelse i OTOC for at kunne udbyde faglige uddannelsesforanstaltninger for revisorer og havde betalt en afgift på 200 EUR i den forbindelse. Disse organisationer ansøgte i løbet af denne periode ligeledes om godkendelse af de uddannelsesforanstaltninger, som de ønskede at gennemføre, og betalte en afgift på 100 EUR for hver påtænkt foranstaltning.
- 20 Selv om OTOC godkendte flertallet af disse ansøgninger, fremgår det af de sagsakter, som Domstolen er i besiddelse af, at OTOC i visse tilfælde nægtede at give godkendelse til uddannelsesforanstaltninger.

- 21 Derudover nægtede to uddannelsesorganisationer udtrykkeligt at søge optagelse i OTOC med den begrundelse, at det omtvistede reglement uretmæssigt begrænsede deres frihed til at gennemføre uddannelsesforanstaltninger for revisorer.
- 22 Det fremgår ligeledes af de sagsakter, som Domstolen er i besiddelse af, at OTOC i visse tilfælde ikke havde truffet afgørelse, selv om der var forløbet mere end fem måneder fra indgivelsen af ansøgningen om godkendelse, eller besvaret en sådan ansøgning efter mere end et år.
- 23 Ved afgørelse af 7. maj 2010 (herefter »den anfægtede afgørelse«) fastslog AdC efter at have fastlagt det relevante marked som markedet for obligatorisk uddannelse for revisorer på hele det nationale område, at OTOC ved at vedtage det omtvistede reglement havde overtrådt artikel 101 TEUF og 102 TEUF, og pålagde organisationen en bøde.
- 24 OTOC nedlagde påstand om annullation af denne afgørelse ved Tribunal do Comércio de Lisboa.
- 25 Denne ret fandt indledningsvis, at OTOC havde forårsaget en forvridding af konkurrencen på markedet for obligatorisk uddannelse af revisorer ved for det første at pålægge alle revisorer en forpligtelse til at opnå et gennemsnit på 35 uddannelsespoint pr. år i løbet af de seneste to år inden for rammerne af uddannelser leveret eller godkendt af OTOC, hvoraf 12 uddannelsespoint skulle opnås inden for rammerne af de uddannelser, som kun OTOC selv leverede, og for det andet ved at bestemme, hvilke uddannelsesorganisationer der var bemyndigede til at levere uddannelser og uddannelsesforanstaltninger, som berettigede til opnåelse af uddannelsespoint. Den fandt ligeledes, at det omtvistede reglement ville kunne hindre samhandelen mellem medlemsstaterne.
- 26 Dernæst forkastede Tribunal do Comércio de Lisboa det argument, at de hindringer for samhandelen, som fulgte af reglementet, var nødvendige for at sikre god revisorskik.
- 27 Endelig fandt retten, at OTOC ikke havde misbrugt sin dominerende stilling på det relevante marked. Den annullerede derfor den anfægtede afgørelse med hensyn til dette punkt.
- 28 OTOC har nedlagt påstand om ophævelse af tribunal do comércio de Lisboas dom ved den forelæggende ret, idet organisationen har gjort gældende, at den er blevet pålagt en public service-opgave, som følger direkte af lovgivningen, og som består i at fremme og bidrage til uddannelsen af organisationens medlemmer. Dens uddannelsesmæssige virksomhed er således ikke af økonomisk karakter og falder som følge deraf uden for anvendelsesområdet for artikel 101 TEUF. Under alle omstændigheder finder denne artikel ikke anvendelse i den foreliggende sag, som det fremgår af præmis 97 ff. i dom af 19. februar 2002, Wouters m.fl. (sag C-309/99, Sml. I, s. 1577), fordi eventuelle restriktive virkninger af OTOC's adfærd er begrundet i nødvendigheden af at sikre den korrekte udøvelse af revisorerhvervet. I øvrigt bidrager det omtvistede reglement til at forbedre udbuddet og fordelingen og fremmer den tekniske eller økonomiske udvikling og sikrer forbrugerne en rimelig andel af fordelene herved som omhandlet i artikel 101, stk. 3, TEUF. Derudover udgør gennemførelsen af en ordning for obligatorisk uddannelse for revisorer en tjenesteydelse af almindelig økonomisk interesse som omhandlet i artikel 106, stk. 2, TEUF.
- 29 Det er på baggrund heraf, at Tribunal da Relação de Lisboa har besluttet at udsætte sagen og anmode Domstolen om en præjudiciel afgørelse af følgende spørgsmål:
- »1) Skal et organ som [OTOC] med henblik på anvendelsen af Fællesskabets konkurrenceregler (uddannelsesmarkedet) som helhed anses for en virksomhedssammenslutning? Skal artikel 101, stk. 2, TEUF i givet fald fortolkes således, at et organ, der som OTOC i overensstemmelse med de retlige krav udsteder almindeligt gældende bindende regler vedrørende obligatorisk uddannelse for revisorer til sikring af, at borgerne modtager en pålidelig kvalitetsydelse, også er omfattet heraf?

- 2) Hvis et organ som OTOC i henhold til lov er forpligtet til at indføre et system med obligatorisk uddannelse for dets medlemmer, kan [...] artikel 101 TEUF da fortolkes således, at bestemmelsen muliggør en anfægtelse af indførelsen af et uddannelsessystem, som OTOC i henhold til lov er forpligtet til at indføre, og af det reglement, hvorved systemet indføres, for så vidt som OTOC blot foretager en gennemførelse af forpligtelsen, der nøje følger kravet i henhold til loven? Eller falder en sådan problemstilling derimod uden for artikel 101 TEUF's anvendelsesområde, og skal den vurderes på grundlag af [...] artikel 56 TEUF ff.?
- 3) Er [...] artikel 101 TEUF og 102 TEUF, under hensyn til at genstanden for [dommen i sagen Wouters m.fl.] [nævnt ovenfor] såvel som for andre tilsvarende domme var regulering med indflydelse på den pågældende erhvervssammenslutnings erhvervsdrivende medlemmers økonomiske virksomhed, til hinder for en regulering på området for uddannelse af revisorer, der ikke har direkte indvirkning på disse erhvervsdrivendes økonomiske virksomhed?
- 4) Kan en erhvervssammenslutning i lyset af Unionens konkurrenceret (på uddannelsesmarkedet) for udøvelse af erhvervet kræve bestemte former for uddannelse, som kun erhvervssammenslutningen udbyder?»

Om de præjudicielle spørgsmål

Første til tredje spørgsmål

Indledende bemærkninger

- 30 Det fremgår af de sagsakter, som Domstolen råder over, at AdC i den anfægtede afgørelse har fastslået, at OTOC ved at vedtage det omtvistede reglement har tilsidesat såvel artikel 101 TEUF som artikel 102 TEUF. Denne afgørelse er imidlertid efterfølgende blevet annulleret af Tribunal do Comércio de Lisboa for så vidt angår den af myndigheden deri fastslåede overtrædelse af 102 TEUF. OTOC har ved den forelæggende ret udelukkende nedlagt påstand om ophævelse af Tribunal do Comércio de Lisboas dom i det omfang, den bekræfter konstateringen af en overtrædelse af artikel 101 TEUF.
- 31 Det fremgår således klart, at den ønskede fortolkning af artikel 56 TEUF ff. og artikel 102 TEUF ingen sammenhæng har med tvistens genstand i hovedsagen, således at disse bestemmelser er uden relevans for afgørelsen af tvisten. Således er det omtvistede reglements forenelighed med artikel 56 ff. TEUF for det første ikke genstand for den anfægtede afgørelse, og for det andet er Tribunal do Comércio de Lisboas delvise annullation af afgørelsen, for så vidt som der deri blev fastslået en overtrædelse af artikel 102 TEUF, ikke blevet anfægtet ved den forelæggende ret.
- 32 Det må som følge deraf konstateres, at første til tredje præjudicielle spørgsmål kun omhandler fortolkningen af artikel 101, stk. 1, TEUF.

Om de forelagte spørgsmål

- 33 Med første til tredje spørgsmål, som behandles samlet inden for de i denne doms præmis 32 præciserede rammer, ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om et reglement som det i hovedsagen omhandlede, der er vedtaget af en faglig sammenslutning som OTOC, skal anses for en afgørelse truffet af en virksomhedssammenslutning som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF. Retten ønsker bl.a. oplyst, om den omstændighed, at OTOC for det første i henhold til lov er forpligtet til at vedtage bindende regler med almen anvendelse til gennemførelse af en obligatorisk

uddannelsesordning for sine medlemmer med det formål at sikre borgerne levering af en pålidelig tjenesteydelse af høj kvalitet, og for det andet, at disse regler ikke har en direkte indflydelse på revisorernes økonomiske virksomhed, er af betydning for anvendelsen af artikel 101 TEUF.

- 34 For at afgøre, om et reglement som det omtvistede reglement skal anses for en afgørelse truffet af en virksomhedssammenslutning som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF, må det for det første undersøges, om revisorerne er virksomheder som omhandlet i EU-konkurrenceretten.
- 35 Ifølge fast retspraksis inden for konkurrencerettens område omfatter begrebet virksomhed enhver enhed, som udøver økonomisk virksomhed, uanset denne enheds retlige status og dens finansieringsmåde (jf. bl.a. dommen i sagen Wouters m.fl., præmis 46 og den deri nævnte retspraksis).
- 36 Det fremgår i denne henseende af en ligeledes fast retspraksis, at enhver virksomhed, hvorved der udbydes varer og tjenesteydelser på et bestemt marked, udgør en økonomisk virksomhed (jf. bl.a. dommen i sagen Wouters m.fl., præmis 47 og den deri nævnte retspraksis).
- 37 I det foreliggende tilfælde fremgår det af de sagsakter, som Domstolen råder over, at revisorerne mod betaling tilbyder revisionsydelser, der bl.a. ifølge OTOC's vedtægters artikel 6 består i planlægning, organisering og koordination af enhedernes bogføring, undertegnelse af deres årsregnskaber og deres skatteangivelser, rådgivning inden for områderne bogføring, beskatning og socialsikring samt repræsentation af de skatteydere, for hvem de er ansvarlige for regnskabsføringen, på det administrative trin af skatteprocessen. Det er desuden uomtvistet, at revisorerne som medlemmer af et liberalt erhverv påtager sig de økonomiske risici, der er forbundet med udøvelsen af denne virksomhed, idet revisoren i tilfælde af, at der er et misforhold mellem udgifter og indtægter selv må bære det konstaterede underskud.
- 38 Under disse omstændigheder bemærkes, at revisorerne, henset til den måde, hvorpå deres erhverv er reguleret i Portugal, udøver en økonomisk virksomhed og dermed udgør virksomheder som omhandlet i artikel 101 TEUF, og at det herved er uden betydning, at de leverer tjenesteydelser af en kompleks og teknisk karakter, og at udøvelsen af deres erhverv er reguleret (jf. analogt dommen i sagen Wouters m.fl., præmis 49).
- 39 Det må for det andet undersøges, om en professionel sammenslutning som OTOC skal anses for en sammenslutning af virksomheder som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF, når den vedtager et reglement som det omtvistede reglement, eller om den derimod bør anses for en offentlig myndighed.
- 40 Ifølge Domstolens praksis falder en aktivitet, der som følge af sin art, sit formål og de regler, den er undergivet, ikke er af økonomisk karakter, eller som er knyttet til udøvelsen af beføjelser, der henregnes til offentlig myndighed, uden for anvendelsesområdet for EUF-traktatens konkurrenceregler (jf. dommen i sagen Wouters m.fl., præmis 57 og den deri nævnte retspraksis).
- 41 Et regelsæt som det i hovedsagen omhandlede kan imidlertid for det første ikke anses for at være af ikke-økonomisk karakter.
- 42 Det er i denne henseende for det første uomtvistet, at OTOC selv tilbyder uddannelsesforanstaltninger for revisorer, og for det andet, at adgangen for andre tjenesteydere, der ønsker at udbyde en sådan uddannelse, er underkastet regler, der er fastsat i det omtvistede reglement. Som følge deraf har et sådant reglement en direkte virkning på handelen på markedet for obligatorisk uddannelse af revisorer.
- 43 Derudover er forpligtelsen for revisorer til at følge en uddannelse i henhold til den fremgangsmåde, der er fastsat ved dette reglement, tæt knyttet til udøvelsen af hans faglige virksomhed, som den polske regering og Europa-Kommissionen har anført. En tilsidesættelse af denne forpligtelse ville således i

henhold til OTOC's vedtægters artikel 57, stk. 1, litra a), artikel 59, stk. 2, og artikel 63 og 64 kunne medføre disciplinære sanktioner såsom suspendering for en periode på indtil tre år eller udelukkelse fra denne faglige sammenslutning.

- 44 Selv hvis det antages, at dette reglement ikke havde nogen direkte indvirkning på revisorernes egne økonomiske aktiviteter, således som den forelæggende ret synes at indikere i forbindelse med rettens tredje spørgsmål, ville denne omstændighed ikke i sig selv unddrage en vedtagelse inden for en sammenslutning af virksomheder fra anvendelsesområdet for artikel 101 TEUF.
- 45 En sådan vedtagelse ville således kunne hindre, begrænse eller fordreje konkurrence som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF, ikke blot på det marked, hvor medlemmerne af en faglig sammenslutning udøver deres virksomhed, men ligeledes på et andet marked, hvor denne faglige sammenslutning selv udøver en økonomisk virksomhed.
- 46 For det andet udøver en faglig sammenslutning som OTOC, når den vedtager et reglement såsom det omtvistede reglement, ikke beføjelser, der typisk henregnes til offentlig myndighed, men fremstår snarere som den institution, der skal regulere et erhverv, hvis udøvelse i øvrigt udgør en økonomisk virksomhed.
- 47 Det er således ikke omtvistet, at OTOC's ledende organer udelukkende består af sammenslutningens medlemmer. Derudover deltager de nationale myndigheder på ingen måde ved udnævnelsen af medlemmerne af disse organer.
- 48 Det er i denne henseende uden betydning, at OTOC er undergivet en offentligretlig regulering. Det bemærkes herved, at artikel 101 TEUF ifølge sin ordlyd finder anvendelse på aftaler mellem virksomheder og på vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder. De retlige rammer for indgåelsen af sådanne aftaler eller vedtagelser samt den i de forskellige nationale retsordener givne retlige kvalifikation af disse rammer er følgelig uden betydning for anvendeligheden af EU's konkurrenceregler, herunder artikel 101 TEUF (dommen i sagen Wouters m.fl., præmis 66 og den deri nævnte retspraksis).
- 49 De regeludstedende beføjelser, som OTOC er udstyret med, er ikke underlagt betingelser eller kriterier, som denne faglige sammenslutning skal overholde, når den vedtager retsakter som det omtvistede reglement. Artikel 3, stk. 1, litra c) og s), i OTOC's vedtægter indskrænker sig i denne henseende til at pålægge sammenslutningen de opgaver, henholdsvis at »fremme efteruddannelsen og den faglige uddannelse for medlemmerne og bidrage dertil, bl.a. ved at arrangere faglige uddannelsesforanstaltninger og -programmer, kurser og konferencer«, og ved at »udvikle, arrangere og gennemføre ordninger om obligatorisk uddannelse for medlemmerne«.
- 50 Disse bestemmelser overlader således OTOC en vid skønsmargen med hensyn til de principper, betingelser og fremgangsmåder, som ordningen for obligatorisk uddannelse for revisorer skal overholde.
- 51 OTOC's vedtægter tildeler mere præcist ikke sammenslutningen en eksklusiv ret til at udbyde uddannelsesforanstaltninger for revisorer og foreskriver ikke adgangsbetingelser for uddannelsesorganisationer for markedet for obligatorisk uddannelse for revisorer. Reglerne vedrørende disse spørgsmål findes derimod i det omtvistede reglement.
- 52 Det er derudover uomtvistet, at dette reglement er blevet vedtaget af OTOC uden statens medvirken.
- 53 Den omstændighed, som den forelæggende ret har anført i forbindelse med det andet spørgsmål, at OTOC i henhold til lov er forpligtet til at indføre en ordning for obligatorisk uddannelse for sammenslutningens medlemmer, drager ikke de foregående betragtninger i tvivl.

- 54 Ganske vist gælder det, at når en medlemsstat tildeler en faglig sammenslutning regeludstedende beføjelser, idet den fastlægger kriterierne for de almene hensyn og de grundlæggende principper, som skal overholdes ved reguleringen af den faglige organisations forhold og forbeholder sig den endelige beslutningskompetence, så bevarer de regler, der bliver udstedt af den faglige sammenslutning, deres karakter af statslig regulering og omfattes dermed ikke af de af traktatens regler, som finder anvendelse på virksomheder (jf. i denne retning dommen i sagen *Wouters m.fl.*, præmis 68).
- 55 Dette fremgår imidlertid ikke at være tilfældet i hovedsagen, som det fremgår af denne doms præmis 49-52.
- 56 Under disse omstændigheder kan de regler om erhvervelse af uddannelsespoint, som den omhandlede faglige sammenslutning har udstedt, alene tilskrives sammenslutningen selv.
- 57 Hvad angår spørgsmålet om, hvilken betydning det kan have for anvendelsen af artikel 101 TEUF, at OTOC, som det er blevet påberåbt af sagsøgeren i hovedsagen, ikke arbejder med gevinst for øje, skal det bemærkes, at dette ikke er til hinder for, at den enhed, der foretager disse transaktioner på markedet, skal betragtes som en virksomhed, når udbuddet af tilsvarende tjenesteydelser konkurrerer med udbuddet fra andre erhvervsdrivende, der arbejder med gevinst for øje (jf. i denne retning dom af 10.1.2006, sag C-222/04, *Cassa di Risparmio di Firenze m.fl.*, Sml. I, s. 289, præmis 122 og 123, og af 1.7.2008, sag C-49/07, *MOTOE*, Sml. I, s. 4863, præmis 27).
- 58 Dette er netop tilfældet i hovedsagen. Det fremgår således af af de sagsakter, som Domstolen råder over, at OTOC tilbyder faglige uddannelsesforanstaltninger for revisorer, samtidig med at sammenslutningen konkurrerer med andre uddannelsesorganisationer, der arbejder med gevinst for øje.
- 59 Herefter skal første til tredje spørgsmål besvares med, at:
- Et reglement som det i hovedsagen omhandlede, der er vedtaget af en faglig sammenslutning som OTOC, skal anses for en afgørelse truffet af en sammenslutning af virksomheder som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF.
 - Den omstændighed, at en faglig sammenslutning som OTOC i henhold til lov er forpligtet til at indføre en obligatorisk uddannelsesordning for sammenslutningens medlemmer, kan ikke unddrage de regler, den faglige sammenslutning udsteder, fra artikel 101 TEUF's anvendelsesområde, for så vidt som disse alene kan tilskrives sammenslutningen selv.
 - Den omstændighed, at disse regler ikke har en direkte indflydelse på medlemmerne af den faglige sammenslutnings økonomiske virksomhed, er uden betydning for anvendelsen af artikel 101 TEUF, når den overtrædelse, som påtales over for den faglige sammenslutning, vedrører et marked, på hvilket sammenslutningen selv udøver en økonomisk virksomhed.

Fjerde spørgsmål

- 60 Med fjerde spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om EU's konkurrenceret er til hinder for, at en faglig sammenslutning pålægger sine medlemmer at følge en uddannelse, som udelukkende tilbydes af sammenslutningen selv under betingelser som de i hovedsagen foreliggende.
- 61 Den portugisiske regering har anført, at den overtrædelse af artikel 101 TEUF, som blev konstateret i den anfægtede afgørelse, der er genstand for tvisten i hovedsagen, ikke kun vedrører den omstændighed, at OTOC's medlemmer blev pålagt en uddannelse, som kun sammenslutningen udbyder.

- 62 Det fremgår i denne henseende af de sagsakter, som Domstolen er i besiddelse af, og i særdeleshed af den anfægtede afgørelse og Tribunal do Comércio de Lisboa dom, hvilket også er blevet bekræftet af OTOC og den portugisiske regering under retsmødet, at den overtrædelse af artikel 101 TEUF, som er blevet påtalt over for OTOC, består i vedtagelsen af det omtvistede reglement, hvorved markedet for obligatorisk uddannelse for revisorer i det væsentlige er blevet opdelt på kunstig vis, idet en tredjedel deraf er blevet forbeholdt OTOC selv, og idet den resterende del af dette marked er blevet pålagt diskriminerende betingelser til skade for den faglige sammenslutnings konkurrenter.
- 63 I henhold til artikel 101, stk. 1, TEUF er vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder, der kan påvirke handelen mellem medlemsstater, og som har til formål eller til følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for det indre marked, uforenelige med det indre marked.
- 64 Det skal således undersøges, om disse betingelser er opfyldt i hovedsagen.
- 65 I denne forbindelse følger det af fast retspraksis, at en vedtagelse, aftale eller praksis kan påvirke handelen mellem medlemsstater, når det på grundlag af en flerhed af objektive, retlige eller faktiske omstændigheder med tilstrækkelig sandsynlighed kan forudses, at den kan have en direkte eller indirekte, aktuel eller potentiel indflydelse på samhandelen mellem medlemsstaterne på en måde, der kan være til skade for virkeliggørelsen af målene for et indre marked mellem medlemsstaterne. Desuden må denne indflydelse ikke være ubetydelig (jf. bl.a. dom af 23.11.2006, sag C-238/05, Asnef-Equifax og Administración del Estado, Sml. I, s. 11125, præmis 34 og den deri nævnte retspraksis).
- 66 Da det omfatter hele den omhandlede medlemsstats område, kan et reglement som det omtvistede reglement påvirke handelen mellem medlemsstaterne som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF (jf. analogt bl.a. dom af 5.12.2006, forenede sager C-94/04 og C-202/04, Cipolla m.fl., Sml. I, s. 11421, præmis 45 og den deri nævnte retspraksis).
- 67 De betingelser for adgangen til markedet for obligatorisk uddannelse for revisorer, som pålægges ved det omtvistede reglement, forekommer, henset til de i denne doms præmis 73-92 anførte betragtninger, at kunne have en ikke ubetydelig indflydelse på virksomheder, der er etableret i andre medlemsstater end Den Portugisiske Republik, når de skal træffe beslutning om, hvorvidt de vil drive virksomhed i sidstnævnte stat.
- 68 Vedrørende spørgsmålet, om et reglement som det omtvistede reglement har til formål eller følge at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen inden for det indre marked, bemærkes, som det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at dette reglement tilsigter at sikre kvaliteten af de tjenesteydelser, som revisorerne udbyder, ved at indføre en obligatorisk uddannelsesordning.
- 69 Hvis det således antages, at reglementet ikke har til formål at hindre, begrænse eller fordreje konkurrencen, må dets følger for konkurrencen inden for det indre marked undersøges.
- 70 Ifølge fast retspraksis indebærer bedømmelsen af virkningerne af en vedtagelse inden for en sammenslutning af virksomheder i forhold til artikel 101 TEUF, at det er nødvendigt at tage de konkrete rammer, hvori den indgår, i betragtning, bl.a. den økonomiske og retlige sammenhæng, de pågældende virksomheder indgår i, de goder eller tjenesteydelser, der er tale om, samt hvorledes det pågældende marked er opbygget og reelt fungerer (jf. bl.a. dommen i sagen Asnef-Equifax og Administración del Estado, præmis 49).
- 71 Bedømmelsen i henhold til artikel 101, stk. 1, TEUF er ikke begrænset til de faktiske virkninger, idet der også skal tages hensyn til de potentielle virkninger af den omhandlede aftale eller praksis for konkurrencen inden for fællesmarkedet (dommen i sagen Asnef-Equifax og Administración del Estado, præmis 50 og den deri nævnte retspraksis).

- 72 Det tilkommer den forelæggende ret at undersøge, om det omtvistede reglement har forårsaget eller vil kunne forårsage skadelige virkninger på konkurrencen inden for det indre marked, og Domstolen skal med henblik herpå forsyne retten med de fortolkningsbidrag fra EU-retten, som kan sætte den i stand til at træffe sin afgørelse (jf. i denne retning dom af 13.10.2011, sag C-439/09, Pierre Fabre Dermo-Cosmétique, Sml. I, s. 9419, præmis 42).
- 73 I denne henseende skal den forelæggende ret for det første tage hensyn til markedsstrukturen for obligatorisk uddannelse for revisorer, således som den fremgår af reglementet.
- 74 Det bemærkes i denne henseende, at reglementet foreskriver to typer af uddannelse, en såkaldt »institutionel«, og en anden såkaldt »faglig«, og som er opdelt efter deres genstand, de organisationer, der gives tilladelse til at udbyde uddannelsen, og varigheden af de uddannelsesforanstaltninger, der kan tilbydes.
- 75 Hvad for det første angår genstanden for den institutionelle uddannelse, som omhandlet i artikel 3, stk. 2, i det omtvistede reglement, bemærkes, at der ikke kun er tale om at fremme bevidstheden blandt revisorerne om spørgsmål af etisk og fagetisk karakter, men også om »lovgivningsmæssige initiativer og ændringer«. Det kan således ikke udelukkes, at den relevante lovgivningsmæssige udvikling ligeledes omfattes af den faglige uddannelse, som i henhold til artikel 3, stk. 3, består i »studie- og videreuddannelseskurser [...] om faglige temaer«. Derudover giver hver uddannelsesforanstaltning, institutionel såvel som faglig, i henhold til reglementets artikel 15, stk. 1, ret til 1,5 uddannelsespoint pr. time under forudsætning af, at den forestås af OTOC eller er blevet godkendt af sammenslutningen.
- 76 Disse omstændigheder kunne godtgøre, at disse to typer af uddannelse i hvert fald delvis kunne anses for at være indbyrdes substituerbare, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve.
- 77 Hvis dette er tilfældet, er den sontring, der foretages i det omtvistede reglement mellem institutionel uddannelse og faglig uddannelse på grundlag af uddannelsens genstand, ikke begrundet. Det bemærkes herved, at som det fremgår af punkt 7 i Kommissionens meddelelse om afgrænsning af det relevante marked i forbindelse med Fællesskabets konkurrenceret (EFT 1997 C 372, s. 5), omfatter det produktmarked, der skal tages i betragtning, alle de produkter og/eller tjenesteydelser, som forbrugeren anser for indbyrdes substituerbare på grund af deres egenskaber, pris og anvendelsesformål.
- 78 Den opdeling af markedet for obligatorisk uddannelse for revisorer, som følger af det omtvistede reglement, resulterer for det andet i udpegelsen af organisationer, der er godkendt til at udbyde hver af de to typer af uddannelse. Det fremgår i denne henseende af reglementets artikel 5, stk. 2, at den institutionelle uddannelse kun kan udbydes af OTOC. Derudover skal 12 uddannelsespoint ud af det gennemsnit på 35 årlige uddannelsespoint, som revisorerne er forpligtede til at opnå i løbet af de seneste to år i henhold til kvalitetskontrolreglementets artikel 4, stk. 1, litra e), som en ufravigelig regel opnås inden for den institutionelle uddannelse, som det fremgår af det omtvistede reglements artikel 15, stk. 2.
- 79 Det følger heraf, at reglementet forbeholder OTOC en ikke ubetydelig del af markedet for obligatorisk uddannelse for revisorer.
- 80 For det tredje adskiller de to typer af uddannelse sig med hensyn til varigheden af de foranstaltninger, der kan udbydes for hver af dem. Således foreskriver reglementets artikel 3, stk. 2 og 3, at den maksimale varighed af den institutionelle uddannelse er 16 timer, mens varigheden af den faglige uddannelse skal være længere end 16 timer.

- 81 Denne omstændighed kan have til følge – hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve – at andre uddannelsesorganisationer end OTOC, som måtte ønske at udbyde uddannelsesprogrammer af kort varighed, forhindres i at gøre dette.
- 82 En sådan bestemmelse vil således kunne medføre konkurrencefordrejninger på markedet for obligatorisk uddannelse af revisorer, idet den påvirker det normale forhold mellem udbud og efterspørgsel.
- 83 For det fjerde gælder det, at selv om det omtvistede reglement pålægger revisorerne en ufravigelig forpligtelse til at opnå mindst 12 uddannelsespoint pr. år inden for den institutionelle uddannelse, er der ikke foreskrevet nogen tilsvarende forpligtelse for den faglige uddannelse. Det følger heraf, som den portugisiske regering har gjort gældende, at revisorerne kan vælge at opnå de resterende 23 point enten inden for den faglige uddannelse eller inden for den institutionelle uddannelse. Denne omstændighed vil ligeledes kunne medføre en konkurrencemæssig fordel for de uddannelsesforanstaltninger, som udbydes af OTOC inden for den institutionelle uddannelse, henset til, bl.a., deres kortere varighed som beskrevet i denne doms præmis 80 og 81, hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve.
- 84 Den forelæggende ret skal for det andet undersøge betingelserne for adgangen til det omhandlede marked for andre organisationer end OTOC.
- 85 Det bemærkes i denne henseende, at med undtagelse af videregående uddannelsesinstitutioner og organisationer, der i henhold til lov er bemyndigede til at tilbyde uddannelse, skal uddannelsesorganisationer, der ønsker at udbyde foranstaltninger, der giver ret til uddannelsespoint, forudgående søge optagelse i OTOC. Det tilkommer sammenslutningens ledelse at godkende eller forkaste en ansøgning om optagelse, som det fremgår af det omtvistede reglements artikel 9.
- 86 Desuden, hvis disse organisationer ønsker, at de uddannelsesforanstaltninger, som de påtænker at gennemføre, skal give ret til uddannelsespoint, skal de i henhold til reglementets artikel 12 for hver foranstaltning indgive en ansøgning om godkendelse til OTOC. Denne ansøgning skal indgives mindst tre måneder før den omhandlede foranstaltnings start og skal indeholde et vist antal oplysninger, såsom bl.a. prisen og et udførligt program for den omhandlede foranstaltning. Ansøgeren skal ligeledes betale en afgift for hver påtænkt foranstaltning, som tilfalder OTOC. Beslutningen om godkendelse eller forkastelse træffes af den faglige sammenslutnings ledelse.
- 87 Det er derudover ubestridt, dels at OTOC ligeledes udbyder faglige uddannelsesforanstaltninger i konkurrence med de andre uddannelsesorganisationer, dels at den af OTOC udbudte faglige uddannelse ikke er underlagt nogen godkendelsesprocedure.
- 88 En ordning med ufordrejet konkurrence som den, der foreskrives i traktaten, kan imidlertid kun garanteres, hvis de forskellige erhvervsdrivende sikres lige muligheder (MOTOE-dommen, præmis 51).
- 89 De i denne doms præmis 85-87 anførte forhold vil kunne have til følge, at det omtvistede reglement ikke sikrer lige muligheder for de forskellige erhvervsdrivende.
- 90 For det første er de betingelser, som skal opfyldes af uddannelsesorganisationerne for dels at kunne lade sig optage i OTOC, dels at kunne få godkendt en faglig uddannelsesforanstaltning, formuleret på lidet præcis vis i henholdsvis artikel 8 og 12 i det omtvistede reglement.
- 91 Et sådan regelsæt, som tildeler en juridisk person som OTOC bemyndigelse til ensidigt at træffe afgørelse om ansøgninger om optagelse eller godkendelse indgivet med henblik på at arrangere uddannelsesforanstaltninger, uden at der i dette regelsæt er fastsat grænser for denne bemyndigelse

eller forpligtelser eller kontrol dermed, vil kunne føre til, at den juridiske person, der har fået denne bemyndigelse, vil kunne fordreje konkurrencen ved at favorisere de uddannelsesforanstaltninger, som den selv arrangerer (jf. analogt MOTOE-dommen, præmis 52).

- 92 For det andet vil den måde, hvorpå godkendelsesproceduren er organiseret i henhold til det omtvistede reglement, kunne begrænse udbuddet af uddannelsesforanstaltninger fra andre organisationer end OTOC. Den omstændighed, at der forudgående skal ansøges om godkendelse for hver påtænkt uddannelsesforanstaltning, og det tre måneder før foranstaltningens start, kan være til skade for OTOC's konkurrenter, for så vidt som denne procedure forhindrer dem i umiddelbart at tilbyde uddannelsesforanstaltninger vedrørende aktuelle emner, som giver ret til uddannelsespoint, samtidig med at de pålægges systematisk at fremlægge detaljerede oplysninger om enhver påtænkt foranstaltning.
- 93 Det bemærkes imidlertid, at det ikke nødvendigvis er alle vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder, som vil kunne begrænse parternes handlefrihed, der er omfattet af det forbud, der er fastsat i artikel 101, stk. 1 TEUF. Ved anvendelsen af denne bestemmelse på en konkret sag skal det nemlig først tages i betragtning, i hvilken overordnet sammenhæng afgørelsen fra den pågældende sammenslutnings af virksomheder indgår og har virkninger, og herunder særligt, hvilke mål der søges nået (jf. i denne retning dommen i sagen Wouters m.fl., præmis 97).
- 94 I den foreliggende sag fremgår det af forelæggelsesafgørelsen, som nævnt i denne doms præmis 68, at reglementet tilsigter at sikre kvaliteten af de tjenesteydelser, som revisorerne tilbyder.
- 95 For så vidt som det indfører en ordning for obligatorisk uddannelse for revisorer, som vil kunne sikre en nødvendig garanti for efteruddannelse og fortsat faglig uddannelse, der således bidrager til en god regnskabs- og skattemæssig praksis for virksomhederne, bidrager reglementet faktisk til forfølgelsen af dette formål.
- 96 Det må derefter undersøges, om de konkurrencebegrænsninger, som følger af det omtvistede reglement, med rette har kunnet anses for at være nødvendige til sikring af kvaliteten af de tjenesteydelser, som revisorerne udbyder, og om disse begrænsninger går videre end, hvad der er nødvendigt for at nå at dette mål (jf. i denne retning dommen i sagen Wouters m.fl., præmis 97, 107 og 109).
- 97 Det bemærkes i denne henseende, at de konkurrencebegrænsende virkninger, der vil kunne følge af reglementet, i det væsentlige, som det fremgår af de i denne doms præmis 73-92 anførte betragtninger, består i en udelukkelse af konkurrencen på en væsentlig del af det relevante marked og i fastsættelse af diskriminerende betingelser for den anden del af dette marked.
- 98 Udelukkelsen af konkurrence for så vidt angår uddannelsesforanstaltninger af en varighed på mindre end 16 timer kan imidlertid under ingen omstændigheder anses for at være nødvendigt for at sikre kvaliteten af de tjenesteydelser, der udbydes af revisorerne.
- 99 Hvad angår betingelserne for adgang til markedet for obligatorisk uddannelse for revisorer kan det formål, der består i at sikre kvaliteten af de tjenesteydelser, som udbydes af revisorerne, opnås ved at indføre en kontrolordning organiseret på grundlag af klart definerede, gennemsigtige, ikke-diskriminerende kriterier, der lader sig kontrollere, og som giver lige adgang til det omhandlede marked.
- 100 Det følger heraf, at sådanne restriktioner synes at gå ud over, hvad der er nødvendigt for at sikre kvaliteten af de tjenesteydelser, der udbydes af revisorerne.

- 101 Sagsøgeren i hovedsagen har hævdet, at det omtvistede reglement under alle omstændigheder er omfattet af den i artikel 101, stk. 3, TEUF foreskrevne undtagelse eller henhører under artikel 106, stk. 2, TEUF.
- 102 Det bemærkes i denne henseende, at for at undtagelsen i artikel 101, stk. 3, TEUF skal finde anvendelse, skal fire kumulative betingelser være opfyldt. For det første skal den omhandlede afgørelse bidrage til at forbedre produktionen eller fremme fordelingen af de omhandlede varer eller tjenesteydelser, eller til at fremme den tekniske eller økonomiske udvikling, for det andet skal forbrugerne sikres en rimelig andel af fortjenesten herved, for det tredje må der ikke pålægges de pågældende virksomheder begrænsninger, som ikke er nødvendige for at nå disse mål, og for det fjerde må der ikke gives disse virksomheder mulighed for at udelukke konkurrencen for en væsentlig del af de pågældende varer eller tjenesteydelser (jf. i denne retning dommen i sagen Asnef-Equifax og Administración del Estado, præmis 65).
- 103 I det omfang det omtvistede reglement for det første giver OTOC mulighed for at udelukke konkurrencen for en væsentlig del af uddannelsestjenesterne for revisorer, som fastslået i denne doms præmis 97, og hvor for det andet de restriktioner, der pålægges ved reglementet, af de i denne doms præmis 98-100 anførte grunde ikke kan anses for nødvendige, kan artikel 101, stk. 3, TEUF ikke finde anvendelse i et tilfælde som det i hovedsagen foreliggende.
- 104 Vedrørende påberåbelsen af artikel 106, stk. 2, TEUF bemærkes, at denne bestemmelse foreskriver, at virksomheder, der har fået overdraget at udføre tjenesteydelser af almindelig økonomisk interesse, er underkastet konkurrencereglerne, i det omfang anvendelsen af disse bestemmelser ikke retligt eller faktisk hindrer opfyldelsen af de særlige opgaver, som er betroet dem.
- 105 Det må derfor konstateres, at det hverken fremgår af de af den nationale ret fremsendte sagsakter eller af indlæggene for Domstolen, at obligatorisk uddannelse for revisorer har en sådan almindelig økonomisk interesse, at den adskiller sig fra andre af erhvervslivets aktiviteter, og at selv om dette måtte være tilfældet, ville en anvendelse af traktatens bestemmelser, navnlig reglerne om konkurrence, kunne være til hinder for opfyldelsen af en sådan opgave (jf. analogt dom af 10.12.1991, sag C-179/90, *Merci convenzionali porto di Genova*, Sml. I, s. 5889, præmis 27).
- 106 Under alle omstændigheder kan de virksomheder, der henhører under i artikel 106, stk. 2, TEUF, kun påberåbe denne traktatbestemmelse som begrundelse for en foranstaltning, der er i strid med artikel 101 TEUF, hvis konkurrencebegrænsningerne eller endog den fuldstændige afskaffelse af konkurrencen er nødvendige for, at virksomheden kan opfylde den særlige opgave, som er betroet den (jf. i denne retning dom af 25.6.1998, sag C-203/96, *Dusseldorp m.fl.*, Sml. I, s. 4075, præmis 65, af 19.5.1993, sag C-320/91, *Corbeau*, Sml. I, s. 2533, præmis 14, og af 27.4.1994, sag C-393/92, *Almelo*, Sml. I, s. 1477, præmis 46).
- 107 Af de i denne doms præmis 98-100 anførte grunde synes de konkurrencebegrænsninger, som det omtvistede reglement pålægger, at gå ud over, hvad der er nødvendigt for at sikre opfyldelsen af den særlige opgave, som OTOC er blevet betroet, således at artikel 106, stk. 2, TEUF ikke finder anvendelse.
- 108 Under hensyn til det ovenfor anførte skal det fjerde spørgsmål besvares med, at et reglement som det omtvistede reglement, der indfører en ordning for obligatorisk uddannelse af revisorer for at sikre kvaliteten af de tjenesteydelser, revisorerne udbyder, vedtaget af en faglig sammenslutning som OTOC, udgør en hindring for konkurrencen, som er forbudt i henhold til artikel 101 TEUF, for så vidt som det – hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve – fjerner konkurrencen på en væsentlig del af det relevante marked til gavn for denne faglige sammenslutning, og fastsætter diskriminerende betingelser for den anden del af dette marked til skade for den faglige sammenslutnings konkurrenter.

Sagens omkostninger

¹⁰⁹ Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret:

- 1) **Et reglement som reglementet om opnåelse af uddannelsespoint (Regulamento da Formação de Créditos), der er vedtaget af en faglig sammenslutning som Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas (sammenslutningen af revisorer), skal anses for en afgørelse truffet af en sammenslutning af virksomheder som omhandlet i artikel 101, stk. 1, TEUF.**

Den omstændighed, at en faglig sammenslutning som Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas i henhold til lov er forpligtet til at indføre en obligatorisk uddannelsesordning for sammenslutningens medlemmer, kan ikke unddrage de regler, den faglige sammenslutning udsteder, fra artikel 101 TEUF's anvendelsesområde, for så vidt som disse alene kan tilskrives sammenslutningen selv.

Den omstændighed, at disse regler ikke har en direkte indflydelse på medlemmerne af den faglige sammenslutnings økonomiske virksomhed, er uden betydning for anvendelsen af artikel 101 TEUF, når den overtrædelse, som påtales over for den faglige sammenslutning, vedrører et marked, på hvilket sammenslutningen selv udøver en økonomisk virksomhed.

- 2) **Et reglement som reglementet om opnåelse af uddannelsespoint, der indfører en ordning for obligatorisk uddannelse af revisorer for at sikre kvaliteten af de tjenesteydelser, revisorerne udbyder, vedtaget af en faglig sammenslutning som Ordem dos Técnicos Oficiais de Contas, udgør en hindring for konkurrencen, som er forbudt i henhold til artikel 101 TEUF, for så vidt som det – hvilket det tilkommer den forelæggende ret at efterprøve – fjerner konkurrencen på en væsentlig del af det relevante marked til gavn for denne faglige sammenslutning, og fastsætter diskriminerende betingelser for den anden del af dette marked til skade for den faglige sammenslutnings konkurrenter.**

Underskrifter